

Het hulpverleningsmodel

Wim Laumans

In 2010 is de laatste keer de cursus 'Raakbaarheid als fundament van de haptonomie' gegeven.

De essentie en tevens het uitgangsprincipe van de cursus is dat de gevoeligheid voor het leed van de ander, de mogelijkheid geraakt te worden in het gemoed, de basis is voor ethisch handelen. De zintuiglijke gevoeligheid als waarschuwing voor iets dat het eigen leven bedreigt, de hapsis, kan nooit een ethisch uitgangspunt bieden. De hapsis is het uitgangspunt van de natuurlijke gang van zaken, van de natuurlijke inspanning om het leven te behouden, van de conatus essendi (de zelfhandhaving) van Spinoza. Voor Emmanuel Levinas is ethiek feitelijk tegennatuurlijk. Door het scheppen van een moreel wezen heeft de mens de mogelijkheid gekregen zich los te maken van zijn primaire natuur. En in de relatie is niet meer het ik het uitgangspunt, maar de ander.

Aime ton prochain; cette amour est toi-même (heb je naaste lief, die liefde ben je zelf), zo vertaalde Emmanuel Levinas de woorden uit de Bergrede. Vergelijk dat met: 'Heb uw naaste lief als uzelf'. In het verschil komt de bijzondere houding van Levinas naar voren. Volgens zijn lezing, exemplarisch voor zijn gedachtegoed, besta je eerst en vooral in verhouding tot de ander.

Aan de gangbare variant van het gebod ligt een veel egocentrischer houding besloten: eerst ben ik er - met mijn liefde voor mezelf - en vervolgens verschijnt de ander en moet ik bij mezelf te rade gaan hoe ik hem lief kan hebben, namelijk: zoals ik mijzelf reeds liefhad. (Pieter van den Blink, Trouw 6-3-1997)

In deze cursus hield ik me bezig met het ontwikkelen van het model van de hulpverlening. Door de jaren heen kristalliseerde het model zich verder uit. In dit artikel zal ik proberen de essentie van het model weer te geven.

Een model is een vereenvoudigde voorstelling van de werkelijkheid. In het geval van een model van de hulpverlening dient het om meer grip te krijgen op de factoren die het model bepalen en de bezinning erop te vergemakkelijken.

Het hulpverleningsmodel is terug te brengen tot de volgende factoren:

1. *De hulpverleningsrelatie.* Er is sprake van een ongelijke en ongelijkwaardige relatie. Er is iemand die hulp behoeft en iemand die in staat is hulp te verlenen. Er is een hulpverlener en een hulpvrager.
2. *De interactie binnen de relatie.* Het appèl tot hulp gaat uit van de hulpvrager en het antwoord wordt gegeven door de hulpverlener.
3. *De intra-persoonlijke overwegingen.* De intra-persoonlijke overwegingen van de hulpverlener, die leiden tot de hulp en de intra-persoonlijke overwegingen van de hulpvrager als reactie op de ontvangen hulp.

4. *De reactie van de hulpvrager.* Uit de reactie van de hulpvrager kan getoetst worden of de hulp adequaat is of dat de hulp aangepast moet worden.
5. *Het doel van de hulp* is het bevorderen van het welzijn van de hulpvrager en uiteindelijk het overbodig maken van de hulp en het creëren van een gelijke en gelijkwaardige relatie tussen twee zelfstandige personen.

We zullen de eerste drie factoren toelichten omdat zij de vorm van het hulpverleningsmodel bepalen.

Noodzakelijk wordt er uitgegaan van de relatie, want zonder hulpverlener is er geen hulpvrager en zonder hulpvrager geen hulpverlener, zonder appellant geen geappelleerde en zonder geappelleerde geen appellant.

Deze relatie is niet de subject-object relatie, waarbij de ander object van mijn kennis is, maar de subject-subject relatie, waarbij de ander de persoon is waar ik verantwoordelijk voor ben. Het is de persoon, die afhankelijk is en die mij aangaat. Alles begint met de ethische opdracht: opkomen voor de zwakkere in de samenleving, en die opdracht is gericht aan mij. Ik ben verantwoordelijk.

Deze verantwoordelijkheid is asymmetrisch bij een wederkerig contact.

In de filosofie van Emmanuel Levinas word ik persoonlijk aangesproken.

Levinas citeert uit 'de gebroeders Kamarazov' van Dostojevski de uitspraak: *'dat ieder van ons schuldig is tegenover alle anderen en ik meer dan wie dan ook'*.

Niemand kan mijn verantwoordelijkheid overnemen. Dit bepaalt de uniciteit van het ik. Er is maar één ik en alle anderen zijn anderen. Of het nu om mijn verantwoordelijkheid gaat als ouder, of als leraar, therapeut of om een andere professional gaat. Het is altijd de ouder, leraar, therapeut, professional die verantwoordelijk is voor het kind, de leerling, de patiënt en de leek en niet omgekeerd. Qua verantwoordelijkheid is de verhouding asymmetrisch. De relatie is onbaatzuchtig. De ander geeft in het handelen de norm aan. Het gaat om professionele normativiteit.

In de interactie is het vertrekpunt niet meer het ik, maar de ander.

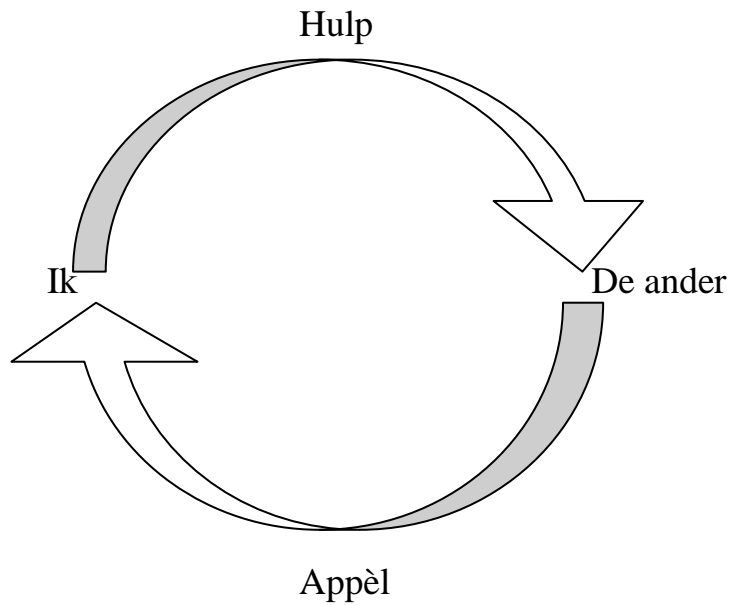
Het is de ander waar het appèl van uitgaat naar het ik, dat ontvankelijk is voor het appel. Het ik dat in het gemoed geraakt wordt door de ander (de ethische raakbaarheid) en die beslist om te helpen. De hulp maakt de cirkel rond.

Dit wordt de hermeneutische cirkel genoemd. De cirkel van uitleg.

Deze legt uit hoe de therapeut aan de hand van 'het verhaal'

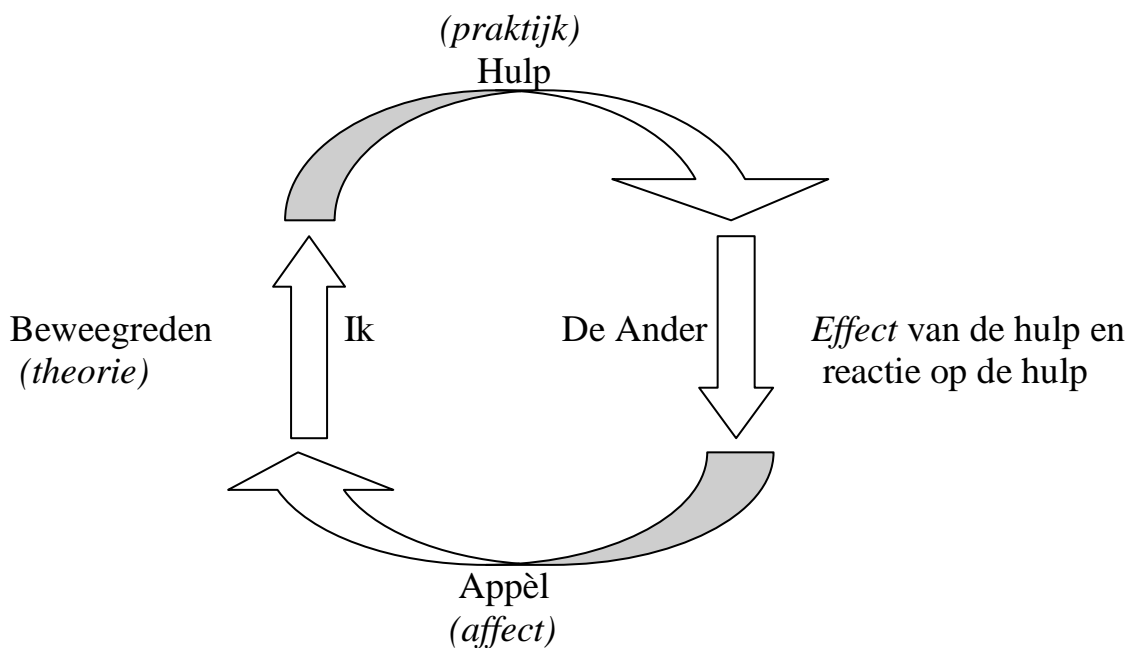
(ook het woordenloze verhaal dus) van de patiënt tot de beste mogelijke hulpverlening komt.

In schema:

Is de roep om hulp onbewust dan spreekt men van een appèl, is de roep bewust dan spreken we over een hulpvraag.

Willen we de intrapersonlijke beweegreden van de hulpverlener en de intrapersonlijke overwegingen van de hulpvrager inpassen in het schema dan zien we de volgende uitbouw van het model:

De intrapersonlijke beweegredenen van de hulpverlener omvatten de beoordeling wat de patiënt nodig heeft en of hij als therapeut in staat is die hulp te bieden (de deskundigheid bezit) en uiteindelijk de beslissing om te helpen.

Naast de verantwoordelijkheid voor de ander is er ook de verantwoordelijkheid voor zichzelf. Hoewel de eigenlijke beloning van de hulpverlener het feit is dat de therapie helpt, maakt de zelfzorg het nodig dat er een vergoeding geboden wordt. Er ontstaat dan een evenwicht tussen zorg voor de ander en de zelfzorg. Ook voor de onafhankelijkheid van de hulpvrager is dit belangrijk. De primaire asymmetrie krijgt te maken met een secundaire symmetrie. De zelfzorg is nodig om in staat te kunnen blijven de ander te helpen.

De hulpvrager zal zich een mening vormen over de effectiviteit van de hulp en over het gemotiveerd zijn van de helper, terwijl de helper zich een mening vormt over de participatie aan de verbetering door de hulpvrager. Het uiteindelijke doel is de zelfstandigheid van de hulpvrager die in de participatie de verantwoordelijkheid voor zijn eigen leven gaat dragen. Met andere woorden: het mobiliseren van de zelfhulp. En dat is een, u allen bekend, uitgangspunt van de haptonomie. Je als therapeut overbodig maken.

Literatuur:

Blink, Pieter van den,

'Het averechts charisma van Emmanuel Levinas, joods denker', Trouw, 6-3-1997.

Keij, Jan,

Levinas in de praktijk, Uitgeverij Klement, Zoetermeer 2012

Nemo, Philippe,

'Emmanuel Levinas aan het woord. 11 gesprekken', deel 2: 'Ethisch en Oneindig', uitgeverij Ten Have, Kampen, 2006